

BOLALIK VA KICHIK MAKTAB YOSHI DAVRI XORIY TILINI SAMARALI O‘ZLASHTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sh.Murodova., G.Ikromova

Buxoro viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi
“Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta‘lim” kafedrasida o‘qituvchilari

Annotatsiya: Bolalarni maktabga tayyorlash davridan boshlab, kichik maktab yoshi davrida chet tilini o‘rganishga ko‘nikma hosil qilish va qiziqishini oshirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatmoqda. Shu munosabat bilan maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim muassasalarida ham chet tili, xususan, xorij tili to‘garaklarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Maktabga tayyorlov guruhidagi bolalarda so‘zlarni eshitib, so‘ng ularni qayta takrorlash orqali yodlab olish qobiliyati kuchli bo‘ladi. Shuning uchun ham hatto boshlang‘ich ta‘lim xorij tili darslarini asosan kinestetik tarzda olib borilishi joiz. Bunda bolaga ijobiy qolipda maqsad qo‘yishni o‘rgatish yaxshi samara beradi.

Kalit so‘zlar: fe‘l-atvor, tolerantlik, kinestetik, Ijobiy ko‘rinishdagi qolib.

Abstract: It shows that it is important to develop skills and interest in learning a foreign language from the period of preparing children for school and keep going in the period of junior school age. In this regard, it is advisable to organize foreign language, especially English language clubs in preschool and primary educational institutions. Children in the preschool group have a strong ability to memorize words by hearing them and then repeating them over and over again. That is why it is permissible to conduct English language classes in elementary education mainly in a kinesthetic way. Teaching the child to set goals in a positive way will help in this.

Key words: character, tolerance, kinesthetic, positive pattern.

KIRISH

Empirik hayot tajribalari bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ham chet tilini o‘rganishga ko‘nikma hosil qilish va qiziqishini oshirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatmoqda.

Shu munosabat nafaqat maktabgacha ta‘lim muassasalarida balki boshlang‘ich ta‘lim davrida ham chet tili, xususan, xorij tili to‘garaklarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Ko‘p tilni bilish inson fikrini yanada teran qilib, kommunikativligini va muloqot doirasini kengaytiradi. Uni yoshlikdan o‘rganish xuddi toshga o‘yilgan naqsh

kabi soʻzlarni xotirada muhrlaydi. Shu maʼnoda, kichkintoylarning maktabgacha taʼlim dargohlarida xorij tilini oʻrganayotganlari ayni muddaodir.

Yosh bolalar tabiiy ravishda tilni oson oʻzlashtiruvchilardir. Ular tilni xuddi oʻsmirlar yoki kattalar kabi idrok qilgan holda oʻzlashtiradilar.

Ayrim ilmiy tadqiqotlarda aytilishicha, toʻrt yoshdan begona tilni oʻzlashtira boshlagan bolaning talaffuz darajasi, oʻziga ishonch hissi xorijiy tilni 7 yoshdan oʻrgangan bolanikidan anchayin yuqori boʻlar ekan. Chunki bola maktabdagi murakkab dasturlarga chalgʻimay turib, oʻyinlar vositasida osongina til oʻrganadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Xorij(xorij) tilini bolaga oʻrgatishda eng avvalo, ularning feʼl-atvorini oʻrganishdan boshlash samarali natijalar beradi. Masalan, tartib-intizomga odatlangan bolaga aniqlikka, hayotiylikka asoslangan misollar, rasmlar, koʻrgazmali qurollar vositasida til oʻrgatish kerak. Kirishimli va biroz maqtanchoq kichkintoylar sheʼr hamda qoʻshiqlarga asoslangan mashgʻulotlarni yoqtirishadi. “Sahna”ga chiqish ishtiyoqi ularni yangi-yangi soʻzlar yod olishga undaydi. Kamsuqum, tortinchoq bolalarni esa oʻyinlarga asoslangan uslub jalb qila olmaydi. Ularga ertak tinglash, multfilm tomosha qilish maroqli. Demak, bolaning qiziqishini topa bilish uning xorijiy tilni qunt bilan mukammal oʻrganishiga yoʻl ochadi.

Maktabga tayyorlov guruhidagi bolalarda soʻzlarni eshitib, soʻng ularni qayta takrorlash orqali yodlab olish qobiliyati kuchli boʻladi. Shuning uchun ham darslar asosan ogʻzaki tarzda olib borilishi joiz. Yaʼni oʻquvchilarda dastlab oʻqish va yozishni emas, balki xorijcha soʻzlarni eshitish orqali koʻnikma hosil qilinadi, soʻng ular soʻzlarni yod olishadi. Bunda qoʻllanmalarining soddaligi, ayniqsa, xorij tilidagi videodasturlar, multfilmlar, oʻyin va qoʻshiqlar tarzida berilgan mashqlar oʻquvchilarning chet tilini tez va oson oʻzlashtirishiga imkon yaratadi

NATIJALAR

Xorij tilini erta oʻrgana boshlashning oʻziga xos afzalliklari mavjud:

- Kichik yoshdagi bolalar hali ham oʻzlaridagi ona tilni oʻrganishga moʻljallangan til oʻzlashtirishning tugʻma uslublaridan foydalanadilar va tez orada ushbu uslublaran xorij tilini oʻrganish maqsadida ham foydalanishlari mumkinligini anglab yetadilar.
- Yosh bolalar oʻyinga oʻxshash faoliyatlar orqali oʻrganish imkoniyatlari keng. Ular tilni katta yoshli inson bilan birgalikda bajarilayotgan faoliyatda qatnashish orqali oʻzlashtir oson kechadi. Ular avval bajarilayotgan harakatning mohiyatini anglab oladilar, keyin esa katta yoshli inson tomonidan qoʻllanilgan tilning maʼnosini oʻzlashtiradilar.
- Yosh bolalarda xorij tilini oʻzlarining kunlik dasturlariga kiritish uchun yetarlicha vaqt mavjud. Bunday dasturlar nisbatan norasmiy boʻlib, ayni vaqtda bolalarning

ongini ortiqcha yuklatmaydi. Ularga ozgina uy vazifasi beriladi yoki umuman berilmaydi va ular o'rnatilgan standartlarga loyiq bo'lishga harakat qilib asabiylashmaydilar.

- Yosh bolalik davrida ikkinchi tilni o'rganish imkoniyatiga ega bo'lgan bolalar keyingi hayotlari davomida boshqa tillarni o'rganishda ham aynan o'sha tug'ma usullaridan foydalanadilar. Ikkinchi, uchinchi yoki undan ham ko'proq tillarni o'rganish ikkinchi tilni o'rganishdan osonroqdir:
- Bolalarda talaffuzning va ushbu til va madaniyatga bo'lgan munosabatning yaxshiroq bo'lishi imoniyati yuqori (tolerantlik).
- Faqat bir tilni biluvi bolalar balog'atga yetganlarida va o'zini tutishga ko'proq e'tibor bera boshlaganlarida ularning til o'rganish qobiliyati susayib boradi va ular xorij tilini grammatikaga asoslangan dasturlar orqali idrok etgan holda o'rganishlari kerakligini his etadilar. Ushbu o'zgarish ro'y beradigan yosh asosan har bir bolaning rivojlanish darajalariga hamda jamiyatdagi ularga bo'lgan munosabatga bog'liq.

MUHOKAMA

Shuningdek, xorij tilini samarali o'rganishda maktabgacha va kichik maktab yoshida maqsad-niyatni ijobiy qo'ya olish juda muhim va u har qanday faoliyatni natijadorligiga salmoqli hissa qo'sha oladi. Ijobiy qolipdagi niyat-maqsad bu ayni vaqtda diqqat e'tiborda turgan real amaliy qadam bosish mumkin bo'lgan ichki ruhiy botiniy kuch bilan sug'orilgan psixologik tayyorlikdir. Aytish joizki, dasturlashda maqsadlari to'g'ri ijobiy ko'rinish holatiga solishning o'ziga xos talablarini quyidagicha tavsiflash mumkin:

Maqsad-niyat ijobiy ko'rinishida "yo'q", "emas", "ma" inkor so'zlarini qo'llash joiz emas. Axborotni qayta ishlash jarayonida ongimiz ularni teskarisini bajaradi. Masalan agar shu haqda fikrlama deyilsa u aksincha shu narsalar haqida fikrlab taranglashadi. Yoki men boshqa bunday qilmayman degan fikr odam tasavvurida yorqin ranglarda aynan shu holatni keltiradi. Demak kundalik hayotimizda biz ko'pchilik hollarda maqsad niyatini to'g'ri ifoda etolmay salbiy ko'rinish qolipiga solamiz va teskari natijani olamiz. Bu ayni chog'da ta'lim va tarbiya jarayonida ko'p uchraydigan holatlardandir.

Xorij tilini o'rganish jarayonida ko'p uchraydigan salbiy ko'rinish qolipiga solingan maqsadlarni misol keltirish mumkin: Men xorij tilini harflarini o'rganish va talaffuz qilishdan boshlayman va ularni xato qilmasdan talaffuz qilaman va doimo xato qilmasdan yozaman. (Ijobiy ko'rinishdagi qolip: ...ularni to'g'ri talaffuz qilaman, to'g'ri yozaman) Yoki xorij tili harflarini o'rgansam yozganda kamroq xato qilaman (Ijobiy ko'rinishdagi qolib... harflarni to'g'ri o'rganaman, to'g'ri yozaman).

Maqsad-niyatni aniq va hozirgi zamon ko'rinishda ifoda etish. Aytish joizki, "balki yetishishim mumkin", «agarda», "shunday qilganimda edi", "bir urinib ko'raychi" kabi

ifodalar maqsad yoʻlidagi toʻsiq hisoblanadi. Men oʻrganyapman, soʻzlar xotiramda saqlanyapti, men koʻp narsaga erishyapman va hokazo.

Taqoslash, solishtirish ifodalari maqsadni amalga oshuvida inkor qilishdek toʻsiq hosil qiladi. Shuning uchun xorij tilini oʻrganishda maqsad-niyatda «yaxshiroq», «kamroq» noaniq ifodalarni ishlatish natija olishga toʻsqinlik qiladi. Ular oʻrniga loʻnda, yigʻiq mazmunli soʻzlarni aniq ishlatish joiz. Masalan: «Yozganda kamroq xato qilaman»(ijobiy koʻrinishdagi qolib toʻgʻri yozaman). «Xorij tilida hozirgidan koʻra yaxshiroq gapiraman(... xorij tilida erkin soʻzlashaman, burro gapiraman va talaffuz qilaman.)

Maqsadga-niyatga yetishishni aniq hissiyotlar bilan tasavvur qilish.

Xorij tilida toʻgʻri erkin gaplashish va toʻgʻri yozishni aniq tiniq yorqin ranglarda, tovushlarda harakatlarda vizual, audal va kinestetik his etish. Yaʼni fikr, niyat, maqsadni audal, vizual, kinestetik axborot qabul qilish kanallarida mukammal ifoda eta olish talab qilinadi. Maqsad , niyatni oldindan loyahasini tasavvur qilish, bunda tasavvur obrazlarining rangi, katta kichikligi, hajmi, uzoq-yaqinligi, harakati, tovushi kabi koʻrsatkichlarini yorqin, tiniq, aniq darajalarda ifodalanishi talab etiladi.

Maqsad-niyatga yetganlikni aniqlovchi konkret sana, belgilangan (fiksatsiyalashgan)miqdor oʻrnatish joiz. Yaʼni «bir oz vaqtdan keyin», «yaqinda», «bir ikki oy oʻtsa», «rivojlantiraman», «takomillashtiraman», kabi noaniq (kriteriy) ifodalardan voz kechish va 3 kunda, bir hafta bir oy, yoki 30 kunda erishaman deb belgilash joiz.

Shunday qilib, maqsad-niyatlarning amalga oshuvida birinchi va ikkinchi darajali «afzallik» va «toʻsiqlar» taʼsirini tekshirish va hisobga olish kerak.

Yaʼni maqsadni «ekologik nazoratdan» oʻtkazish lozim. Bu maqsad-niyat amalga oshuvida nimalardan kechish kerakligi va nimalarga yetishishni tadqiq etadi va maqsadga erishuvida gumon, ikkilanishlar, shubhalar va bezovtaliklarni bartaraf etadi.

XULOSA

Xorij tilini samarali oʻrganishda maktabgacha va kichik maktab yoshida maqsad-niyatni ijobiy qoʻya olish oʻrgatish juda muhim Ijobiy qolipdagi niyat-maqsad bu ayni vaqtda diqqat eʼtiborda turgan ichki ruhiy tayyorlikdir. Xuddi shunday, bolaning qiziqishini topa bilish uning xorijiy tilni qunt bilan mukammal oʻrganishiga yoʻl ochadi. Shuningdek, bolalar talaffuzni imitatsiya qilish va qoidalarni oʻzlari tushunib olish qobiliyatiga egaligi tufayl, xorij tilida soʻzlashishni oʻrganish qiyin degan fikr ularni aqliga kelmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Бендлер Р. Управление собственным мозгом. Электронный источник.
2. Гриндер Д., Бендлер Р. Структура магии. Электронный источник.
3. Гриндер М. Исправление школьного конвейера. Электронный источник.
4. Еремеева Н. Запоминаем английские слова легко // English for you. Электронный источник.